

سازوکار عملیاتی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) راستین

معرفی ابزارهای مالی گواهی مشارکت و گواهی پذیره با کارائی بین المللی

بیژن بیدآباد^۱ محمود الهیاری فرد^۲

چکیده

علیرغم توجه بانکداران به شیوه بانکداری مشارکت در سود و زیان با گذشت قریب به نیم قرن از طرح اجرای این نوع بانکداری در قالب بانکداری نوین هنوز امکان اجرایی شدن آن فراهم نیامده است. تعاریف متنوع از ربا، سازوکارهای عملیاتی، نظارتی و مدیریتی مناسب برای بانکداری مشارکت در سود و زیان از جمله عواملی هستند که اجازه نداد تا این شیوه از بانکداری عملی شود. در این مقاله الگوی اجرایی بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)^۳ ارائه می‌گردد که بتواند بر مشکلات فوق فائق آید. در این نوع بانک اساس تعیین نرخ بهره تسهیلات بانکی نرخ بازدهی بخش حقیقی اقتصاد می‌باشد و بانک بعنوان واسطه وجوه با دریافت حق‌العمر و در مقام وکیل یا عامل سپرده‌گذار کارمزد متعلقه را دریافت و منابع مالی وی را در طرحهای سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاری می‌نماید و بر ریز فعالیت‌های مجری نظارت می‌نماید. بازدهی ناشی از سرمایه‌گذاری چه به صورت سود و یا زیان به صاحبان منابع پولی یعنی سپرده‌گذاران منتقل می‌شود.

در این شیوه امین واحدی است که امور نظارتی فرآیند مشارکت در سود و زیان PLS را به نمایندگی از طرف بانک در خصوص حسن اجرای طرح، کنترل عملیات اجرایی در مقایسه با برنامه‌های اعلام شده، نحوه تخصیص منابع و چگونگی مصرف بهینه آنها و رسیدگی صورتهای مالی به عهده دارد.

در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین ابزارها و ابداعات مالی بدیعی نظیر گواهی مشارکت برای طرحهای پایان‌پذیر و گواهی پذیره برای طرحهای پایان‌ناپذیر استفاده خواهد شد. بازار ثانویه معاملات گواهی‌ها و طراحی سبد گواهی مشارکت، و خدمات بیمه‌ای متنوع در فعال نمودن و افزایش کارایی بازارهای جدید تأسیس شده نقش مهمی ایجاد خواهد کرد. کلیه عملیات بر اساس دستورالعملهای تدوین شده صورت خواهد گرفت. ساختار و تشکیلات بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین نیز با توجه به تعاریف فوق در قالب کمیته‌ها و واحدها و ادارات لازم تحلیل و سازماندهی شده‌اند.

کلید واژه‌ها: بانکداری راستین؛ مشارکت در سود و زیان؛ ربا؛ بانکداری غیرربوی؛ مشارکت در سود و زیان راستین

JEL :L86 ,L87 ,G21 ,G24

^۱ پژوهشگر مستقل bijan@bidabad.ir <http://www.bidabad.ir>

^۲ محمود الهیاری فرد، کارشناس ارشد اقتصادی اداره کل مدیریت ریسک و برنامه ریزی بانک ملی ایران. M_Allahyarifard@BMI.IR

<http://www.Allahyarifard.ir>

^۳ Profit and Loss Sharing (PLS).

کشورهای جهان اقدامات گسترده‌ای را برای تحقق بانکداری اسلامی انجام داده‌اند. خصیصه ریسک پایین این بانکداری سبب شده تا علاوه بر کشورهای مسلمان حتی بسیاری از کشورهای غربی نیز به جهت گریز از ریسک علاقمند به آزمایش این نوع بانکداری شوند.^۴ براساس گزارشات صندوق بین‌المللی پول در دهه گذشته بانکداری اسلامی بطور متوسط سالانه حدود ۱۵٪-۱۰٪ رشد داشته و همین رشد را نیز برای سالهای آتی پیش‌بینی می‌شود.^۵ علیرغم این رشد، بانکداری مشارکت در سود و زیان هرچند توسعه فراوانی یافته ولی به دلیل نوین بودن مکانیزم اجرایی و عملیاتی آن اغلب دچار خلط مبحث با بانکداری ربوی گردیده و حتی ابزارهای مالی آن نظیر «گواهی مشارکت در سود و زیان»^۶ و یا «گواهی سپرده سرمایه‌گذاری»^۷ که در اواخر دهه ۱۹۹۰ میلادی مورد توجه قرار گرفت به بوته فراموشی سپرده شد. علل اصلی عدم موفقیت این شیوه بانکداری بطور کلی ناشی از دلایل ذیل می‌باشد:

- برداشت متفاوت فقهی مذاهب مختلف اسلامی از ربا
- فقدان فرآیندهای نظارتی و مدیریتی بر نحوه عملیات مالی و اجرایی وام‌گیرنده.

فقدان وجود فرآیندهای اجرایی در ابعاد عملیات، نظارت و مدیریت متناسب با نیازهای مشارکت در سود و زیان و عدم سازگاری با زیرساخت‌های سازمان بانکها مهمترین عامل در عدم تحقق ثنوریهای ایده‌ال بانکداری اسلامی تلقی می‌شود. زیرا بانکها به عنوان تشکیلات نظارتی برای نظارت بر ریز عملیات سرمایه‌گذاریها تأسیس و سازماندهی نشده‌اند و لذا با این سازمان اصولاً از عهده این کار بر نمی‌آیند. لذا با هر تعریف و تشبیهی عملاً نرخ بهره را به گونه‌ای وارد محاسبات بانکداری مشارکت در سود و زیان می‌نمایند که هرچند ماهیت ربا در آن ظاهر هم نباشد ولی با کندوکاو در بطن عملیات مالی میزان نرخ بهره قابل محاسبه خواهد بود.^۸ از سوی دیگر برداشتهای فقهی در مذاهب مختلف اسلامی

^۴ - مراجعه شود به: بیدآباد، بیژن و محمود الهیاری فرد، مدیریت دارائی و بدهی (ALM) در بانکداری اسلامی.

<http://www.bidabad.ir/doc/alm-farsi.pdf>

^۵ - Juan Solé, Introducing Islamic Banks into Conventional Banking Systems, Monetary and Capital Markets Department, IMF Working Paper, WP/07/175, International Monetary Fund, 2007.

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07175.pdf>

^۶ - Profit and Loss Sharing Certificate

^۷ - Investments Deposit Certificates

^۸ - برای مثال به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

• بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی، تحلیل فقهی- اقتصادی ربا در وامهای مصرفی و سرمایه‌گذاری و کاستیهای فقه متداول در کشف احکام شارع. ارائه شده به همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی، پژوهشکده اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲.

<http://www.bidabad.ir/doc/reba-fa.pdf>

• بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی، شرکت سهامی بانک غیرربوی و بازبینی ماهیت ربوی و غیرربوی عملیات بانکی متداول. مجموعه مقالات سومین همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی «نظریه اقتصاد اسلامی و عملکرد اقتصاد ایران»، ۴-۳ دی ۱۳۸۲، پژوهشکده اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، صفحات ۲۲۴-۱۹۳، تهران. <http://www.bidabad.ir/doc/sherkat-sahami-bank.pdf>

• Bidabad, Bijan and Mahmoud Allahyarifard, "Implementing IT to fulfill the profit and loss sharing mechanism", Islamic Finance News (IFN) Journals, Vol. 3, Issue 3, 6th February 2006. <http://www.bidabad.ir/doc/summary-pls-it-1.html>

• Bidabad, Bijan and Mahmoud Allahyarifard, "IT role in fulfillment of profit and loss sharing", Proceeding of The 3rd International Islamic Banking and Finance Conference, Monash University, Kuala Lumpur, Malaysia, 16th and 17th November 2005. <http://www.bidabad.ir/doc/english-pls-5.pdf>

• Bidabad, Bijan, Economic-juristic analysis of usury in consumption and investment loans and contemporary jurisprudence shortages in exploring legislator commandments. Proceeding of the 2nd International Islamic Banking Conference. Monash University of Malaysia. 9-10 September 2004. Reprinted in: National Interest, Journal of the Center for Strategic Research, Vol. 2, No. 1, winter 2006, pp. 72-90. Tehran, Iran. <http://www.bidabad.ir/doc/reba-en.pdf>

• Bidabad, Bijan, Non-Usury Bank Corporation (NUBankCo), The Solution to Islamic banking, Proceeding of the 3rd

از ربا یکسان نیست و این موضوع در سطح بین‌المللی سبب شد تا بانکها محصولات بانکی غیر ربوی ابداع نمایند که بسیاری از آنها در هماهنگی با محصولات بانکداری ربوی رایج و داخل در حریم ربا بود. حتی در ایران نیز که توافق و اجماع بیشتر از دیگر کشورها به چشم می‌خورد حاصل کار مشابه بود و اجماعی که در زمان تصویب «قانون عملیات بانکی بدون ربا» در اوایل دهه ۱۳۶۰ شمسی به چشم می‌خورد به تشّت گرایید. لذا راه حل کلی در تحقق بانکداری اصیل اسلامی مستلزم آن بود که موضوع از ابتدا مورد تحلیل و تحقیق قرار گیرد.

هدف از این مقاله ارائه چارچوب اجرایی برای معماری بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) خواهد بود تا بتوان ضمن طرح الگویی مناسب برای اجرای بانکداری غیر ربوی واقعی سازوکارها و ابزارهای مدرن مالی آن بر پایه فناوری اطلاعات نیز فراهم شود. مسلماً تحقق بانکداری مشارکت در سود و زیان موجب افزایش و ثبات مبادلات بازار و توزیع عادلانه‌تر درآمدهای ناشی از سرمایه‌گذاری و تنزل ریسک سرمایه‌گذاری خواهد شد. از سوی دیگر ابزارهای مالی پیشنهادی (گواهی مشارکت و گواهی پذیره) قابلیت خرید و فروش اینترنتی از طریق سامانه بانک در اینترنت را داشته و هرکس با داشتن یک حساب بانکی با تعاریف و شناسه «شبکه تبادل اطلاعات بین بانکی» (شتاب) توانایی خرید و فروش این دارائی‌های مالی را در سرتاسر جهان خواهد داشت. از این لحاظ با توجه به بالا بودن نرخ بازدهی و تورم در ایران این ابزارها به عنوان وسیله‌ای برای جلب سرمایه‌گذاری به کشور خواهند شد.

تجربه بانکداری مشارکت در سود و زیان

منع ربا و مشارکت در سود و زیان از نظر تاریخی سابقه طولانی را داراست و بطور قطع براساس تورات و متون تاریخی سابقه آن به قبل از اسلام بر می‌گردد. مشارکت در سود و زیان با رشد اسلام نضج گرفت و در حال حاضر به عنوان یکی از ابزارهای مدرن تامین مالی مورد توجه قرار گرفته است. از اینرو از مشارکت در سود و زیان بعنوان یکی از ابزارهای مالی موفق یاد می‌شود.^۹ مضاربه و مشارکت بعنوان دو ابزار مالی مبتنی بر مشارکت در سود و زیان عملاً پرداخت سود ثابت را از عملیات مالی حذف و تامین‌کنندگان منابع پولی را در سود و زیان ناشی از سرمایه‌گذاری شرکت خواهد داد.^{۱۰}

تعاریف مفهومی متنوعی از مشارکت در سود و زیان (PLS) شده است، که موارد زیر هر کدام از وجهی این شیوه بانکداری را مورد بررسی قرار داده‌اند:

- مشارکت در سود و زیان (PLS) روشی مبتنی بر قرارداد بین دو یا چند نفر از طرفهای معامله است که با مشارکت منابع در انجام سرمایه‌گذاری یک طرح، بهره‌مندی مشاع سود و زیان ناشی از اجرای طرح فراهم می‌گردد.^{۱۱}
- براساس پارادایم PLS دارائیه‌ها و بدهیهای بانک اسلامی یکپارچه هستند به نحویکه در حقیقت قرض‌گیرندگان منابع

International Islamic Banking and Finance Conference, Monash University, KL, Malaysia, 16-17 November, 2005.
<http://www.bidabad.ir/doc/NUBankCo-en.pdf>

⁹ Rammal, H. G. (2003) 'Mudaraba in Islamic finance: Principles and application', Business Journal for Entrepreneurs, Vol.4, pp.105-112. <http://www.westga.edu/~bquest/2004/musharaka.htm>

¹⁰ Hussain Gulzar Rammal and Ralf Zurbruegg, "Awareness of Islamic banking products among Muslims: The case of Australia", Journal of Financial Services Marketing (2007) 12, 65-74. doi:10.1057/palgrave.fsm.4760060,
<http://www.palgrave-journals.com/fsm/journal/v12/n1/full/4760060a.html#bib24>

¹¹ Humayon A. Dar and John R. Presley (2000), "Lack of Profit Loss Sharing in Islamic Banking: Management and Control Imbalances", Loughborough University, Department of Economics, Economic Research Paper No. 00/24,
<http://www.lut.ac.uk/departments/ec/Researchpapers/2000/00-24/erp00-24.pdf>

پولی، بانکها را در سود و زیان شرکت داده و به ترتیب بانکها نیز سپرده‌گذاران را در سود و زیان شرکت می‌دهند.^{۱۲}

- بانکداری PLS موجب کارایی بیشتر تخصیص سرمایه خواهد شد زیرا بازدهی سرمایه و نحوه تخصیص آن بستگی به بازدهی و چگونگی سودهی طرح دارد.^{۱۳}

مطالعات چونگ و لیو^{۱۴} درباره بانکداری اسلامی مالزی بعنوان بازار بزرگ بانکداری و بیمه اسلامی^{۱۵} نتایج ذیل حاصل شده است:

- برغم محوریت مشارکت در سود و زیان در بانکداری اسلامی، بانکداری اسلامی مالزی در اجرای PLS موفق نبوده و تحقق این پارادایم در بخش دارائیهها نسبت به بدهی از سرعت کمتری برخوردار بوده است. براساس این مطالعه در بخش دارائیهها فقط ۵٪ از دارائیههای بانکداری و فاینانس اسلامی در شق بانکداری اسلامی مالزی، از طریق مضاربه و مشارکت می‌باشد و قسمت اعظم معاملات فاینانس در این بخش مبتنی بر عملیات بانکداری غیر PLS است که روح حاکم بر این نوع معاملات همچنان ربوی است. در بخش بدهی، سپرده‌گذاری بر اساس عقد مضاربه (مشارکت در سود) ۷۰٪ کل سپرده‌های مبتنی بر بانکداری اسلامی را تشکیل می‌دهد.

- نرخ بازدهی سپرده‌های بانکداری PLS در بانکداری مالزی کمتر از این بازدهی در بانکداری متعارف بوده بطوریکه نرخ بازدهی این نوع از سپرده‌ها تابعی از نرخ بازدهی بانکداری متعارف می‌باشد و نه برعکس.

در ایران نیز موارد اشکالات مشابه است. عدم اجرایی شدن مشارکت در سود و زیان (PLS) در بانکداری اسلامی ایران نیز بدلائیل مختلف توسعه نیافت. با بررسی اقلام ترازنامه بانکهای ایرانی در دو بخش دارائیهها و بدهیها سهم محصولات مشارکتی تا قبل از کاهش دستوری نرخ سود توسط دولت در مقایسه با سایر محصولات در حداقل بود. به بیان دیگر عقود مشارکتی در بخش دارائیهها در حداقل و عقود مبادله‌ایی بیشترین سهم از تسهیلات منابع پولی را به خود اختصاص داده‌اند. و از طرفی، نرخ بازدهی این نوع سرمایه‌گذاریها براساس سود مورد انتظار (و نه سود واقعی) تعیین می‌شود. در بخش بدهی نیز سپرده‌گذاری بر اساس عقد وکالت و بر اساس حداقل نرخ تعیین شده بانک مرکزی بصورت غالب به سپرده‌گذاران پرداخت می‌شود. با حضور بانکهای خصوصی در دهه گذشته و افزایش رقابت در بین بانکها با اختلاف یک یا دو درصد بیشتر از سود علی‌الحساب، سود قطعی به سپرده‌گذاران پرداخت می‌شود. افزایش فشار دولت به بانکها در سالهای اخیر به منظور کاهش نرخ سود عقود مبادله‌ایی موجب شد تا به منظور حفظ حاشیه سوددهی مثبت برای بانکها، بانکهای ایرانی به سمت تخصیص منابع به عقود مشارکتی حرکت نمایند. ولی بهر حال در بخش دارائیهها نیز بدلائیل ذیل اجرای مشارکت در سود و زیان در بانکهای ایرانی با مشکلاتی به شرح ذیل روبرو بوده است:

- عدم وجود سازوکارهای تشکیلاتی و تخصصی در نظارت کارآمد بر طرح‌های سرمایه‌گذاری عقود مشارکتی.

¹² Chong, B.S., Liu, M.H, 2007, "Islamic Banking: Interest-Free or Interest -Based",

<http://www.efmaefm.org/0EFMAMEETINGS/EFMA%20ANNUAL%20MEETINGS/2007-Vienna/Papers/0019.pdf>

¹³ Khan, M.S., 1986. Islamic interest-free banking. IMF Staff Papers 33, 1-27.

¹⁴ به همان مرجع فوق مراجعه شود.

¹⁵ World Bank, 2006. Country brief report: Malaysia.

<http://siteresources.worldbank.org/INTEAPHALFYEARLYUPDATE/Resources/550192-1143237132157/malaysia-March06.pdf>

- عدم امکان استفاده از فناوری اطلاعات در بکارگیری سیستم‌های یکپارچه بانکداری اسلامی^{۱۶}.
- عدم طراحی ابزارهای نوین مالی و فقدان بازار سرمایه کارآمد به منظور تامین مالی بانکداری PLS.

معماری بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین

اساس بانکداری مشارکت در سود و زیان مبتنی بر بهره‌مندی تمامی اعضاء درگیر در فعالیت اقتصادی از بازدهی بخش حقیقی اقتصاد می‌باشد. از اینرو صاحبان سرمایه، کار، خدمات و تکنولوژی می‌بایست از طریق سازوکارهایی که بانک غیرربوبی فراهم می‌آورد به نسبت سهم‌الشرکه و آورده خود بهره‌مند شوند. به منظور اجرایی شدن چنین سازوکاری می‌توان زمینه‌های اجرایی بانکداری مشارکت در سود و زیان را فراهم نمود. برای تدوین معماری بانکداری مشارکت در سود و زیان نخست به تعریف هر یک از طرفهای این شیوه بانکداری می‌پردازیم. علاوه بر بانک، سپرده‌گذار، مجری (مجری کار و صاحب دانش فنی) ارکان سازمانی دیگری برای ساختار اجرایی مشارکت در سود و زیان بایست تأسیس شوند که هر کدام از این رکن‌ها وظیفه‌ای خاص را در ارتباط با ماهیت فعالیت‌های مرتبط با مشارکت به عهده خواهند داشت. در معماری جدید فونکسیون واحدهای قبلی متفاوت از آن چیزی است که در بانکداری متعارف بکار برده می‌شود - هرچند نام آن همان نام متعارف بانکداری باشد.

بانک: واحدی است که به عنوان وکیل سپرده‌گذار منابع سپرده‌ای سپرده‌گذاران را به متقاضیان تسهیلات اعتباری تخصیص می‌دهد و طبق قراردادهای مشخص سود یا زیان حاصله را بین سپرده‌گذار، بانک و مجری تقسیم می‌نماید. قراردادهای تنظیمی بانک با هر کدام از طرفین می‌تواند بر مبنای کارمزد و یا بر مبنای مشارکت در سود یا زیان باشد. بانک به عنوان وکیل سپرده‌گذار موظف به حفظ حقوق سپرده‌گذار بوده و در این راستا باید کلیه امکانات تخصیصی خود را برای حفظ منافع وی بکار برد.

سپرده‌گذار: که تأمین کننده منابع مالی سرمایه‌گذاری است بر اساس عقد جعاله منابع مالی خود را صرف خرید گواهی مشارکت (طرح خاص، بسته‌ای از طرح‌ها و مشارکت در سود و زیان بانک PLS) و یا اقدام به خرید گواهی پذیره (برای مشارکت در ساخت طرح‌های پایان‌ناپذیر- تولیدی) می‌نماید تا از بازدهی محصولات بانکی مشارکت در سود و زیان به نسبت سهم‌الشرکه خود منتفع شود.

مجری: شخصیتی است حقوقی که سهم‌الشرکه نقدی و غیرنقدی خود را به نحو مشاع طبق قرارداد مشخص با سهم‌الشرکه سپرده‌گذار به واسطه‌گری بانک در آمیخته تا فعالیت سرمایه‌گذاری مشتری را ترتیب دهد.

امین: واحدی است که امور نظارتی فرآیند مشارکت در سود و زیان PLS را به نمایندگی از طرف بانک بر مجری و در خصوص حسن اجرای طرح، کنترل عملیات اجرایی در مقایسه با برنامه‌های اعلام شده، نحوه تخصیص منابع و چگونگی مصرف بهینه آنها،... با استفاده از شاخصهای کلیدی و رسیدگی به صورتهای مالی را به عهده دارد.

حکمت: حل و فصل اختلافات فی مابین بانک، مجری طرح و سپرده‌گذار که رابطه حاکم بر آنان براساس بانکداری مشارکت در سود و زیان PLS بوده حسب توافق طرفین با ارجاع ماموریت قضائی به شخص یا اشخاص مرضی‌الطرفین به حکمت (داوری) انجام می‌گردد.

¹⁶ Bidabad, Bijan and Mahmoud Allahyarifard, "Implementing IT to fulfill the profit and loss sharing mechanism", Islamic Finance News (IFN) Journals, Vol. 3, Issue 3, 6th February 2006. <http://www.bidabad.ir/doc/summary-pls-it-1.html>

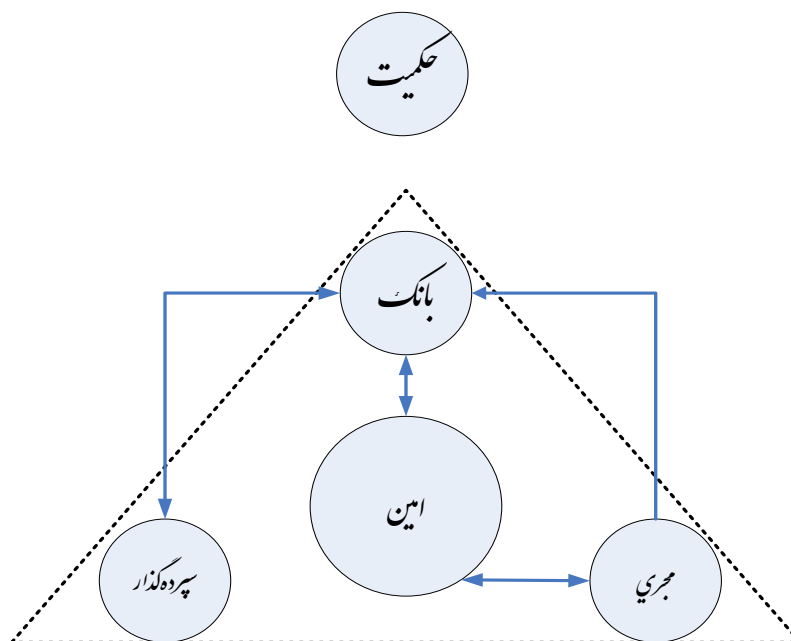
بازار ثانویه: به منظور ساده‌سازی، رونق بخشیدن و ایجاد جذابیت به بازار گواهی مشارکت و گواهی پذیره تشکیل بازار ثانویه پیشنهاد می‌شود. بانک این فرصت را ایجاد می‌نماید تا گواهی مشارکت و همچنین گواهی پذیره، از طریق شبکه اینترنت در بازار ثانویه خرید و فروش گواهی معامله شود.

مشاوران: مشاوران در بانکداری PLS نقش ارزیابی اقتصادی، مالی و فنی خواهند داشت. پیچیده بودن برخی از طرح‌ها از منظر نوع فناوری بکار گرفته شده بدون شک بکارگیری از مشاوران متخصص را اجتناب ناپذیر می‌نماید.

تعامل و نوع ارتباطات در بانک PLS

روابط میان ارکان اصلی بانکداری PLS در نمودار ۱ نشان داده شده است. در این طرح صرفنظر از اینکه بانک دولتی و یا خصوصی باشد اساس تعیین نرخ بهره تسهیلات بانکی نرخ بازدهی بخش حقیقی اقتصاد می‌باشد و بانک بعنوان واسطه و جوه با دریافت حق العمل کاری و در مقام وکیل و یا عامل کارمزد مربوطه را دریافت نموده و تمامی بازدهی ناشی از امور سرمایه‌گذاری چه به صورت سود و یا زیان به صاحبان منابع پولی یعنی سپرده‌گذار منتقل می‌شود. بر این اساس بانکهای عامل بر اساس عقود مشارکتی سپرده‌های سرمایه‌گذاری را بر اساس وکالت عام و یا خاص بصورت مشاع و بر اساس تشخیص سپرده‌گذار و یا تشخیص خود در طرح و یا طرح‌های مورد نظر سرمایه‌گذاری نموده و بازدهی حاصل از سرمایه‌گذاری را بین سپرده‌گذاران تقسیم می‌نمایند.

نمودار ۱: ارکان بانکداری مشارکت در سود و زیان

ارائه طرح‌نامه و مستندات لازم از سوی مجریان به منظور بررسی و امکان‌سنجی طرح^{۱۷} در ابعاد اقتصادی، مالی و فنی توسط واحد ارزیابی، و بر اساس دستورالعمل‌های مربوطه اولین گام اجرایی در بانکداری PLS محسوب می‌شود. مجری کلیه مدارک و مستندات لازم را طبق دستورالعمل‌های مربوطه شامل بودجه بندی، برنامه زمان بندی، منابع مورد

¹⁷ - Feasibility study

نیاز و نحوه مصرف منابع، نحوه اجرای طرح، فازبندی، نحوه کنترل کیفیت، نحوه گزارش دهی و چگونگی اتمام و تحویل طرح را به بانک تحویل می‌نماید. بانک در صورت لزوم به منظور ارزیابی و نظارت طرح‌هایی که از فناوریهای خاص و یا پیچیده در آنها استفاده شده باشد و خارج از محدوده توانایی کارشناسی بانک باشد از خدمات مشاوران خارج از بانک استفاده خواهد نمود. بانک پس از حصول شرایط مثبت ارزیابی مجری و طرح سرمایه‌گذاری در قالب محصولات مختلف بانکداری PLS به منظور تامین منابع مالی به سپرده‌گذاران علاقمند به مشارکت طرح پیشنهادی مجری را به سپرده‌گذاران معرفی خواهد نمود. سپرده‌گذار با خرید گواهی مشارکت یا گواهی پذیره منابع مالی خود را برای انجام طرح پیشنهادی در اختیار بانک قرار می‌دهد. بانک منابع جمع‌آوری شده را در قالب قرارداد مشارکت در اختیار مجری قرار داده و مجری به مرحله اجرای طرح وارد می‌شود. واحد امین از طرف بانک در تمامی مراحل اجرای طرح تا زمان اتمام عملیات ساخت و یا بهره‌برداری و تسویه حساب، امین نظارت مستقیم بر حسن اجرای عملیات خواهد داشت. بدیهی است گزارشهای امین طرح ملاک پرداخت‌های بعدی بانک به مجری قرار خواهد گرفت. در پایان طرح و طبق دستورالعمل‌ها و فرمول‌های مربوطه میزان سود یا زیان طرح و کارمزد سهم بانک توسط واحد حسابداری/ ممیزی محاسبه و سهم مجری و سپرده‌گذار تعیین و به حسابهای آنها واریز خواهد شد. در صورت وجود گزارش یا صورت‌مجلس توقف توسط امین، میزان تأخیر و ضرر ناشی از تأخیر طبق دستورالعمل مربوطه تعیین و محاسبه می‌گردد. محصولات بانکداری PLS که در قالب گواهی مشارکت و گواهی پذیره طراحی شده است توسط بانک عامل و با مجوز عمومی بانک مرکزی^{۱۸} در قالب مقررات انتشار گواهی مشارکت و گواهی پذیره صادر و در اختیار سپرده‌گذاران قرار خواهد گرفت و سپرده‌گذاران می‌توانند قبل از تسویه حساب و در صورت انصراف از ادامه سرمایه‌گذاری به روش الکترونیک نسبت به فروش گواهی مشارکت یا گواهی پذیره خود در بازار ثانویه گواهی چه در باجه خرید و فروش گواهی‌های بانک و چه در بازار ثانویه اینترنتی اقدام نمایند.

همکاری شرکت‌های بیمه به منظور پوشش مالی^{۱۹} گواهی‌ها در نظر گرفته شده است.

الزامات قانونی

فقدان سابقه اجرایی این نوع از بانکداری ضرورت تدوین مقررات و دستورالعمل‌های جدیدی را می‌طلبد. در گام نخست این مهم از طریق تدوین مقررات بالادستی لازم در قالب لایحه قانونی و آئین‌نامه‌های اجرایی صورت گرفت که می‌بایست به تصویب مراجع ذیصلاح برسد. بانک مرکزی نیز می‌بایست در چارچوب قوانین و مقررات فوق دستورالعمل‌های بانکداری را تدوین و ابلاغ نماید تا ابزارهای مالی این شیوه بانکداری ارزش قانونی و حقوقی پیدا کنند. در حال حاضر پیش‌نویس‌هایی برای لایحه و آیین‌نامه اجرایی بانکداری راستین تدوین شده است.

^{۱۸} - بانک مرکزی به عنوان عامل ناظر بر عملیات بانکداری به عنوان صادرکننده مقررات و آئین‌نامه‌های اجرایی و نظارتی نقش ایفا می‌نماید، تایید و تصویب آئین‌نامه‌ها و مقررات لازم به منظور اجرایی شدن این نوع بانکداری و همچنین اخذ مجوز به منظور اجرایی شدن محصولات و ابزارهای مالی در حوزه اختیارات بانک مرکزی خواهد بود.

^{۱۹} Hedging

سرفصل‌های لایحه قانونی بانکداری راستین

سرفصل‌های پیش‌نویس لایحه قانون بانکداری راستین در حال حاضر شامل موارد زیر می‌باشد^{۲۰}:

فصل ۱: اصول و تعاریف، فصل ۲: کلیات، فصل ۳: عقود، فصل ۴: مجری، فصل ۵: سپرده‌گذار، فصل ۶: ارزیابی و نظارت، فصل ۷: گواهی راستین، فصل ۸: اوراق مبادله راستین (RSB)، فصل ۹: سامانه بازار گواهی راستین (RCM)، فصل ۱۰: سامانه بازرسی و پایش عملیات (OCM)، فصل ۱۱: سامانه ثبت وثیقه (CRS)، فصل ۱۲: تبدیل دارائی به گواهی ضمانت (MSS)، فصل ۱۳: پروتکل برداشت بین بانکی (IWP)، فصل ۱۴: سامانه تسویه اوراق بدون کاغذ غیررئوی (NSSSS)، فصل ۱۵: تأمین شخصی راستین (RPS)، فصل ۱۶: تکافل اجتماعی راستین (RTS)، فصل ۱۷: اصلاح الگوی مصرف، فصل ۱۸: اراضی موات، فصل ۱۹: شفافیت، افشا و حکمرانی، فصل ۲۰: اجرای مفاد اسناد، فصل ۲۱: صیانت.

سرفصل‌های پیش‌نویس آیین‌نامه اجرایی بانکداری راستین

سرفصل‌های پیش‌نویس آیین‌نامه اجرایی بانکداری راستین در حال حاضر شامل موارد زیر می‌باشد^{۲۱}:

بخش اول سیستم پایه مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)

فصل ۱: تعاریف و کلیات، فصل ۲: سازمان و تشکیلات، فصل ۳: رفتار حرفه‌ای ارزیاب و امین، فصل ۴: طرح‌نامه، فصل ۵: ارزیابی، فصل ۶: تضمینات، وثایق و آورده‌ها، فصل ۷: بیمه، فصل ۸: تنظیم قرارداد، فصل ۹: نظارت، فصل ۱۰: مجری، فصل ۱۱: شفافیت مالی مجری، فصل ۱۲: افشای اطلاعات مجری، فصل ۱۳: حکمرانی مجری، فصل ۱۴: حسابرسی، فصل ۱۵: حسابداری مشارکت راستین، فصل ۱۶: تغییر در زمانبندی، فصل ۱۷: تسویه حساب، فصل ۱۸: دریافتی‌های بانک، فصل ۱۹: تبدیل گواهی پذیره به سهام، فصل ۲۰: بازرسی و استاندارد کالا، فصل ۲۱: تحویل کالا، فصل ۲۲: ابزار مالی کمکی، فصل ۲۳: حوادث غیرمترقبه، فصل ۲۴: داوری.

بخش دوم زیرسیستم‌های مالی مشارکت در سود و زیان راستین

فصل ۲۵: تأمین مالی جعاله (JFS)، فصل ۲۶: تأمین مالی مضاربه (MFS)، فصل ۲۷: تأمین مالی مقاسطه (IFS)، فصل ۲۸: تأمین مالی اجاره (RFS)، فصل ۲۹: تأمین مالی امانی (TFS)، فصل ۳۰: تأمین شخصی راستین (RPS)، فصل ۳۱: تکافل اجتماعی راستین (RST)، فصل ۳۲: اوراق مبادله راستین (RSB).

بخش سوم سیستم‌های مکمل در بانکداری راستین

فصل ۳۳: بازار گواهی راستین (RCM)، فصل ۳۴: بازرسی و پایش عملیات (OCM)، فصل ۳۵: تبدیل دارائی به

^{۲۰} بیژن بیدآباد، محمود الهیاری‌فرد، آذرنگ امیراستوار، سعید عبداللهی، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرروز، پیشنویس آیین‌نامه اجرایی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱. <http://www.bidabad.ir/doc/rastin-banking-regulation.pdf>

^{۲۱} بیژن بیدآباد، محمود الهیاری‌فرد، آذرنگ امیراستوار، سعید عبداللهی، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرروز، پیشنویس لایحه قانونی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱. <http://www.bidabad.ir/doc/rastin-banking-bill.pdf>

اوراق بهادار (MSS)، فصل ۳۶: سامانه ثبت وثیقه (CRS)، فصل ۳۷: پروتکل برداشت بین بانکی (IWP)، فصل ۳۸: تسویه اوراق بدون کاغذ غیربوی (NSSSS)، فصل ۳۹: اجرای مفاد اسناد لازم الاجرای بانکها، فصل ۴۰: شفافیت مالی، حکمرانی و افشای اطلاعات بانک.

شیوه نامه فرآیندهای عملیاتی

برای اجرای بانکداری مشارکت در سود و زیان شیوه‌های عملیاتی در قالب دستورالعمل‌های زیر طراحی و قابل انجام خواهد بود:

۱. **تضمینات، وثایق و آورده‌ها:** بسته به نوع طبقه مجری (گروه‌های سبز، زرد) نوع وثائق و تضمینات حسن انجام کار از مجری اخذ خواهد شد. سهم آورده مجری اعم از نقدی و غیر نقدی در هر طبقه در این دستورالعمل مشخص شده است.
۲. **مدارک و مستندات لازم جهت ارزیابی طرح:** کلیه مدارک و مستندات لازم اعم از مالی و غیرمالی جهت ارزیابی طرح، مجوزها اعم از قانونی و فعالیت در این دستورالعمل مشخص شده‌اند.
۳. **گزارش‌دهی مجری:** گزارش‌هایی که حاوی اطلاعات مورد نیاز بانک، امین، حسابرس و یا هر مرجع کنترل‌کننده دیگر باشد در این دستورالعمل معین شده است.
۴. **گزارش توجیهی:** هدف از تدوین این دستورالعمل نظام‌مند کردن و استانداردسازی گزارشات توجیه اقتصادی، فنی، مالی طرح بوده تا واحدهای ذیربط بتوانند گزارش‌های مذکور را در چارچوب مشخص ارزیابی نمایند.
۵. **حکمیت (داوری):** شرایط ارجاع اختلاف طرفهای قرارداد (سپرده‌گذار و مجری با بانک) به شخص یا اشخاص مرضی‌الطرفین در صورت بروز اختلاف را معین می‌نماید.
۶. **فورس ماژور:** بروز حوادث غیرمترقبه برای ذینفعان بانکداری PLS مشمول این دستورالعمل خواهد بود.
۷. **دستورالعمل انصراف سپرده‌گذار و تسویه پیش از موعد:** انصراف سپرده‌گذار از ادامه سرمایه‌گذاری و نحوه تسویه حساب با آنها از طریق فروش گواهی مشارکت یا گواهی پذیره در این دستورالعمل مشخص شده است.
۸. **تغییر در زمانبندی و هزینه:** شرایط تغییر در هزینه‌های سرمایه‌گذاری ناشی از تقصیر یا قصور مجری و محاسبه آثار تورم بر درآمد و هزینه و همچنین نحوه محاسبه حق‌السهم ذینفعان در این شرایط در این دستورالعمل معین شده است.
۹. **مشارکت جدید:** صدور گواهی مشارکت یا گواهی پذیره جدید به منظور تامین اعتبار طرح PLS مطابق مفاد این دستورالعمل خواهد بود.
۱۰. **تسویه حساب با مجری:** شرایط و نحوه تسویه حساب با مجری طبق مفاد این دستورالعمل خواهد بود.
۱۱. **تبدیل گواهی پذیره:** نحوه تبدیل گواهی پذیره به سهام و فرآیندهای آن و ارزش‌گذاری سهام در این دستورالعمل معین شده است.
۱۲. **معاملات گواهی:** نحوه خرید و فروش گواهی مشارکت و گواهی پذیره در پورتال اینترنتی و ایجاد بازار ثانویه، نحوه بازارگردانی در این دستورالعمل مشخص شده است.

۱۳. **توانایی مجری:** شامل نکاتی مبنی بر اهلیت فنی و اهلیت مالی و گروه‌بندی مجریان براساس طرح و نوع وثائق و تضمینات حسن انجام کار و ایفای تعهدات و سهم آورده مجری و طبقه‌بندی مجری در سه گروه سبز و زرد و قرمز.
۱۴. **صلاحیت امین:** تعیین صلاحیت و شرایط امین به عنوان ناظر بر حسن اجرای عملیات مجری در قالب اشخاص حقیقی یا حقوقی در این دستورالعمل مشخص شده است.
۱۵. **استانداردها و الزامات نظارت:** در این دستورالعمل کلیه الزامات و استانداردهای مورد نیاز فرآیندهای نظارتی آورده شده است.
۱۶. **شرایط عمومی قرارداد:** به منظور تنظیم صحیح قرارداد و الزام آور بودن مفاد آن برای طرفین در بانکداری PLS رعایت شرایط عمومی قرارداد ضروری است که در این دستورالعمل مشخص شده‌اند.
۱۷. **تنظیم قراردادها:** طراحی قراردادهای تیپ بانک با مجری، با سپرده‌گذار و با امین و با مشاوران ارزیابی طرح‌ها برای هریک از محصولات بانکداری PLS اعم از پایان‌پذیر و پایان‌ناپذیر.
۱۸. **حسابداری و حسابرسی:** شرایط و الزامات حسابرس، فرآیندهای حسابرسی، صورت‌های مالی شرکت و سندرسی به منظور تأیید و صحت عملیات از جمله مواردی است که در این دستورالعمل آمده است.
۱۹. **دریافتهای بانک:** کلیه دریافتهای بانک در کلیه فرآیندهای ارزیابی مقدماتی و تفصیلی، خدمات نظارتی، امین، مهندسی مالی، ممیزی و سایر خدمات و همچنین درآمد بانک در این دستورالعمل معین شده است.

زیر ساخت‌های فناوری اطلاعات:

بر اساس مطالعات انجام شده^{۲۲} یکی از دلایل عدم تحقق بانکداری مشارکت در سود و زیان فقدان سیستم‌های یکپارچه می‌باشد به نحوی که تمامی تولیدکنندگان منابع اطلاعاتی را به یکدیگر متصل نماید و این که هر تراکشی در درون این سیستم قابل ردگیری و نظارت باشد. از اینرو برای رسیدن به حالت ایده‌آل مشارکت در سود و زیان ضروری است تا ایجاد سیستم‌های یکپارچه نه تنها از خصوصیات سیستم برنامه‌ریزی منابع بنگاه (ERP)^{۲۳} برخوردار باشد بلکه زیرسیستم‌های مدیریت ارتباط با مشتری (CRM)^{۲۴}، مدیریت زنجیره عرضه (SCM)^{۲۵}، سیستم اجرایی سازندگان (MES)^{۲۶}، مدیریت منابع انسانی (HRM)^{۲۷}، مهندسی مجدد فرآیندها (BPR)^{۲۸} و همچنین مدیریت گردشکار (WFM)^{۲۹} که بعنوان ماژولهای Core banking ایده‌آل بانکداری PLS تلقی می‌شوند را می‌بایست دربرداشته باشد. با توجه به اینکه چنین یکپارچگی در حال حاضر قابل احصاء نیست لذا نمی‌توان از شیوه‌های یکپارچه برای بانکداری مشارکت در سود و زیان و بصورت تمام اتوماتیک استفاده نمود. اهم سامانه‌های مورد استفاده در بانکداری راستین بشرح ذیل می‌باشد:

²² Bidabad, Bijan and Mahmoud Allahyarifard, "Implementing IT to fulfill the profit and loss sharing mechanism", Islamic Finance News (IFN) Journals, Vol. 3, Issue 3, 6th February 2006. <http://www.bidabad.ir/doc/summary-pls-it-1.html>

²³ Enterprise Resource Planning

²⁴ Customer Relation Management

²⁵ Supply Chain Management

²⁶ Management Executive System

²⁷ Human Resource Management

²⁸ Business Process Re-engineering

²⁹ Work Flow Management

سامانه بازار گواهی راستین (RCM)^{۳۰}: بانک تحت سامانه «بازار گواهی راستین (RCM)» پورتال اطلاعات طرح‌ها و مجریان بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین را فعال می‌کند و اطلاعات طرح‌های تأمین مالی شده در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین و مجریان آنها را به رایگان از طریق همان پورتال در دسترس عموم قرار می‌دهد.

سامانه بازرسی و پایش عملیات (OCM)^{۳۱}: پایش تمامی عملیات واحدها، مشتریان و کارکنان واحدهای مختلف ادارات و شعب بانک بصورت آنلاین و نامحسوس به منظور کشف عملیات نامأنوس، عدم تطابق حساب‌ها، عدم تطابق اسناد با حساب‌ها، اختلاس، تبانی و تقلب و غیره^{۳۲} و با سطوح مختلف دسترسی و روتین‌های گزارشگری و تحلیل داده‌ها و داده‌کاوی^{۳۳} و سیستم‌های شناسایی و پیگیری حملات سایبری به سیستم و برقراری سیستم کنترل داخلی خواهد بود.

سامانه ثبت وثیقه (CRS)^{۳۴}: بانک‌ها، دفاتر اسناد رسمی و سایر مراجع ذیصلاح به تشخیص سازمان ثبت اسناد و املاک کشور هنگام ترهین و مراجع قضائی هنگام بازداشت اموال اعم از منقول یا غیرمنقول اطلاعات مرهونه یا مال بازداشتی را در «سامانه ثبت وثیقه (CRS)» ثبت می‌نمایند.

تبدیل دارائی به گواهی ضمانت (MSS)^{۳۵}: بانک‌ها می‌توانند با تقویم ارزش دارایی اشخاص اقدام به صدور گواهی ضمانت در قطعات مختلف برای مدت مشخص به نام مالک دارایی نمایند. مالک گواهی ضمانت می‌تواند گواهی خود را به بانک‌ها و یا سایر نهادها یا اشخاص حقیقی یا حقوقی (پذیرنده گواهی ضمانت) اصالتاً یا نیابتاً به عنوان وثیقه یا ضمانت ارائه کند. اخذ گواهی ضمانت به‌عنوان تضمین تعهدات مالک آن می‌تواند طبق قراردادهای عادی یا رسمی انجام پذیرد.

پروتکل برداشت بین بانکی (IWP)^{۳۶}: پروتکل برداشت بین بانکی (IWP) توافقنامه‌ای بین بانکی و زیر نظر بانک مرکزی است که به بانک اجازه می‌دهد تا مطالبات خود بابت قراردادهای لازم الاجرا یا اسناد تجاری و مطالبات مشتریان بابت اسناد تجاری (چک، سفته و برات) را پس از تهی‌سازی حساب محال علیه و دیگر حسابهای مدیون و پس از آن حساب‌های ضامنین وی نزد بانک محال علیه از سایر حساب‌های وی و پس از آن حساب‌های ضامنین وی نزد بانک‌های دیگر بصورت آنلاین برداشت کند.

سامانه تسویه اوراق بدون کاغذ غیرربوی (NSSSS)^{۳۷}: بانک مرکزی نسبت به ایجاد سامانه یکپارچه تسویه اوراق بدون کاغذ غیرربوی (NSSSS) با مشخصات و قابلیت‌های متنوع اقدام و پورتال ثبت اطلاعات طرح‌ها و مجریان بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین را طراحی و فعال می‌کند. عدم مغایرت با شرع شرط لازم برای ورود اوراق بهادار و ابزار تأمین مالی به این سامانه است.

سیستم کشف پولشویی (MLD)^{۳۸}: سیستم کشف پولشویی (MLD) شرایط ساختاری و الکترونیکی تطبیق اطلاعات

³⁰ Rastin Certificate Market (RCM)

³¹ Operation Control and Monitor (OCM)

³² Fraud Detection

³³ Data Mining

³⁴ Collateral Registration System (CRS)

³⁵ Mortgage Securitization System (MMS)

³⁶ Interbank Withdrawal Protocol (IWP)

³⁷ Non-Usury Scripless Security Settlement System (NSSSS)

³⁸ Money Laundering Detection System (MLD)

مالیاتی با اطلاعات بانکی را فراهم می‌آورد. چنانچه شرایط لازم به گونه‌ای اطراف معاملات اقتصاد زیرزمینی را ملزم به استفاده از شبکه بانکی نماید و سازمان مالیاتی کشور نظارت خاص بر معاملات عمده و حمل و نقل کالاها داشته باشد عملیات اقتصاد زیرزمینی از طریق تطبیق اطلاعات معاملات و اطلاعات پولی در سیستم کشف پولشویی (MLD) قابل کشف و رهگیری است.

محصولات و خدمات بانکداری PLS

محصولات و خدمات طراحی شده در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS) مطابق نمودار ۲ به دو نوع پایانیپذیر و پایان‌ناپذیر به شرح ذیل قابل تفکیک می‌باشد. در تمام این محصولات بانک از طریق فروش اعتماد، نظارت، مهندسی مالی و کنترل پروژه و همچنین شفاف سازی در مشارکت واقعی نسبت به اخذ کارمزد اقدام می‌نماید.

• **مشارکت در طرح‌های پایان‌پذیر:** در این گروه از محصولات مشارکت در سود و زیان، سپرده‌گذار در پایان سال مالی و یا پس از زمان بهره‌برداری و فروش طرح سرمایه‌گذاری بسته به نوع مشارکت اعم از مشارکت در سود و زیان بانک و یا سرمایه‌گذاری در طرح‌ها و با توجه به دستورالعمل‌های مربوطه سود یا زیان حاصل از مشارکت طرح بین سپرده‌گذار، معجری و بانک توزیع و تسویه حساب نهایی صورت خواهد گرفت. محصولات مربوط به مشارکت در طرح‌ها نیز می‌تواند شامل مشارکت در یک طرح خاص و یا بسته‌ای از طرح‌ها باشد. ابزار مالی مورد استفاده در این گروه از محصولات گواهی مشارکت^{۳۹} می‌باشد به نحوی که به محض سپرده‌گذاری در یکی از محصولات طرح‌های پایانیپذیر به سپرده‌گذار گواهی مشارکت ارائه خواهد شد.

• **مشارکت در طرح‌های پایان‌ناپذیر:** مطابق نمودار ۲ برای شرکت معجری بانک به اندازه سرمایه مورد نیاز طرح نسبت به پذیره نویسی سهام در قالب انتشار گواهی پذیره^{۴۰} اقدام می‌نماید. گواهی پذیره دارای همان خصوصیات گواهی مشارکت بوده و می‌تواند در بازار ثانویه خرید و فروش شود. پس از پایان دوران ساخت و در زمان شروع بهره‌برداری از طرح، گواهی پذیره تبدیل به سهام خواهد شد. تمامی مراحل پذیره‌نویسی، تبدیل گواهی پذیره نویسی به برگه‌های سهام با نظارت بانک انجام خواهد شد و مالکیت طرح به صورت نهایی از طریق تبدیل گواهی‌های پذیره به سهام به سپرده‌گذاران منتقل و سپرده‌گذاران تبدیل به سهامداران خواهند شد. بانک می‌تواند در زمان بهره‌برداری از طریق تاسیس شرکت جدید نیز عملیات تبدیل وضعیت مالکیت دارندگان گواهی‌های پذیره را به سهام انجام دهد. بانک همچنین می‌تواند در زمان بهره‌برداری از طریق مزایده طرح به نسبت به پرداخت حق‌السهم دارندگان گواهی مشارکت پس از کسر سهم معجری و بانک اقدام نماید.

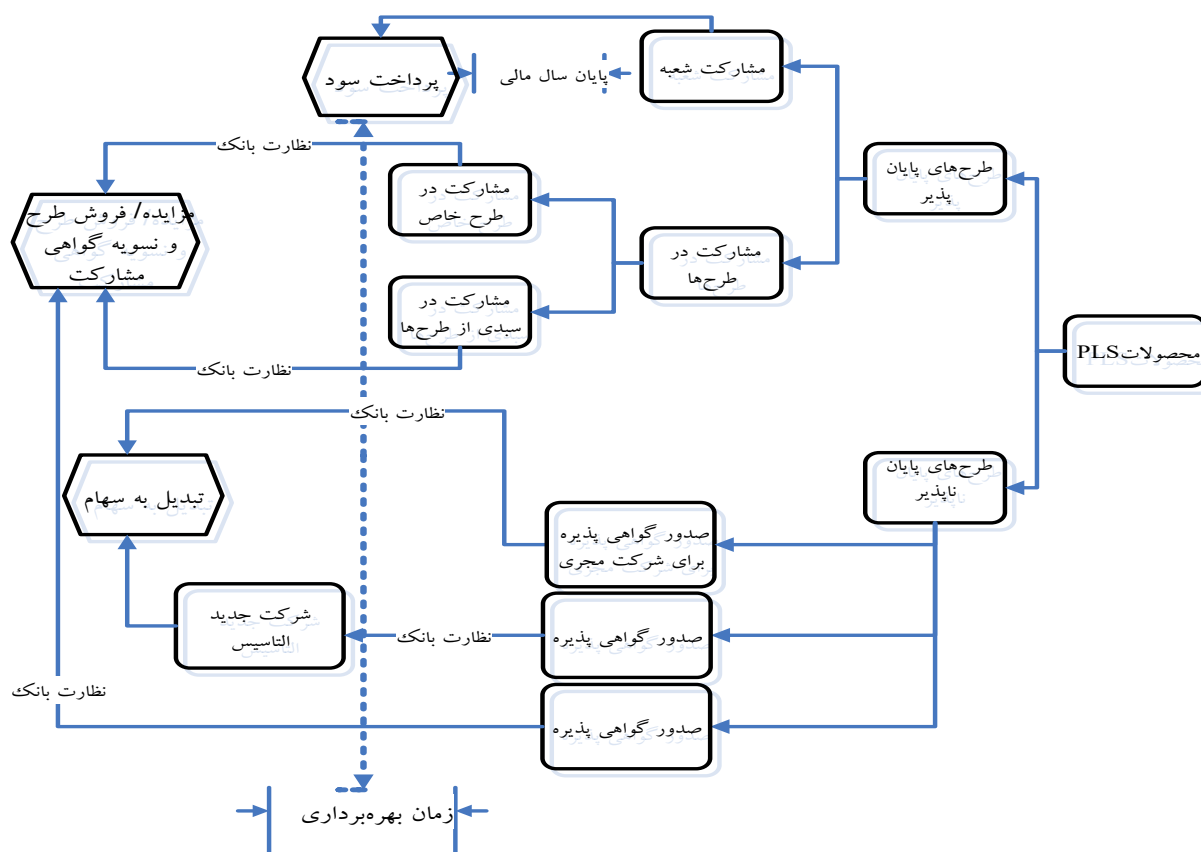
^{۳۹} گواهی مشارکت برگه‌های (دیجیتالی) بی‌نامی است که به قیمت اسمی مشخص و برای مدت معین (مدت زمان اجرای طرح پایانی‌پذیر سرمایه‌گذاری) توسط شعبه بانکداری مشارکت در سود و زیان منتشر می‌شود. دارندگان این برگه‌ها به نسبت قیمت اسمی و مدت زمان مشارکت در سود حاصل از اجرای طرح مربوطه شریک می‌باشند و بانک در ازای ارائه خدمات مدیریت سرمایه به سپرده‌گذاران که بنا به درخواست ایشان در یکی از سه نوع محصولات بانک خواهد بود، سرمایه‌گذاری می‌نماید.

^{۴۰} گواهی پذیره برگه‌های (دیجیتالی) بی‌نامی است که به قیمت اسمی مشخص و برای مدت معین (مدت زمان اجرای طرح پایانی‌ناپذیر سرمایه‌گذاری) توسط شعبه بانکداری مشارکت در سود و زیان منتشر می‌شود. دارندگان این برگه‌ها به نسبت قیمت اسمی و مدت زمان مشارکت از مالکیت سرمایه شرکت در قالب سهام برخوردار خواهند گردید.

خصوصیات گواهی مشارکت و گواهی پذیره

مطابق جدول ۱ بی نام بودن، قابل انتقال به غیر، قابلیت خرید و فروش در بازار ثانویه مجازی و بازار بورس، درآمدزا بودن معاملات برای بانک (نیم در هزار از طرفین)، تعیین قیمت بر حسب مکانیزم عرضه و تقاضا در بازار ثانویه اینترنتی، تسویه قطعی با آخرین مالک گواهی از جمله خصوصیات است که گواهی‌های مشارکت و پذیره هر دو دارای آن هستند. تفاوت گواهی‌های مشارکت و پذیره در این است که بانک با دارنده گواهی مشارکت طرح‌ها پس از زمان بهره‌برداری و انجام مزایده طرح و فروش آن تسویه حساب می‌نماید و یا در مورد دارنده گواهی مشارکت شعبه PLS در پایان سال مالی و به محض حاضر شدن صورتهای مالی شعبه تسویه حساب به عمل خواهد آمد. در صورتیکه بانک متعهد است دارنده گواهی پذیره را به سهام‌دار طرح سرمایه‌گذاری تبدیل نماید و هیچگونه تعهدی نسبت به پرداخت اصل سرمایه و سود آن از طریق فروش نخواهد داشت و در نهایت پس از اتمام این فرآیند مسئولیت بانک به پایان خواهد رسید. این فرآیند در نمودار ۲ نشان داده شده است.

نمودار ۲: محصولات و خدمات بانکداری PLS و فرآیندها

گروه‌های مشتریان در بانکداری PLS

در چارچوب این نوع بانکداری گروه‌های مشتریان را می‌توان به دو گروه سپرده‌گذاران و مجریان طرح‌های سرمایه‌گذاری به شرح ذیل تقسیم بندی نمود.

✓ سپرده‌گذاران: سپرده‌گذاران در این نوع از بانکداری می‌توانند اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی بخش خصوصی یا

دولتی باشند.

✓ مجریان: مجریان در این شیوه بانکداری لزوماً می‌بایست اشخاص حقوقی اعم از بخش خصوصی یا دولتی باشند. ضرورت دارا بودن شخصیت حقوقی برای مجریان به سبب ضرورت وجود تراکنش‌ها، اسناد و صورت‌های مالی حسابرسی شده به منظور محاسبه سود یا زیان طرح‌های سرمایه‌گذاری می‌باشد.

عقود مورد استفاده در بانکداری راستین

برای تسهیل در امور حقوقی عملیات بانکداری راستین اصلاحاتی بر عقود معین مطرح شده است لذا برخی از عقود معین که با توجه به شرایط کسب و کار و تولید امروزی متروکه شده بودند اصلاح شدند. در عقد مضاربه در بانکداری راستین، مضارب هم می‌تواند بخشی از سرمایه مضاربه را تأمین نماید. همچنین در عقد مزارعه مزارعین و عاملین هر کدام می‌توانند منفرداً یا متفقاً تمام یا بخشی از زمین، سرمایه یا سایر عوامل تولید را تأمین کنند. و همینطور در عقد مساقات صاحبان درخت و امثال آن می‌توانند تمام یا بخشی از سرمایه و سایر عوامل تولید را تأمین کنند. این اصلاحات بر عقود معین مذکور در قانون مدنی است.

عقود جدید که در لایحه بانکداری راستین تعریف شده‌اند از قرار ذیل می‌باشند. شرایط عقد در هر کدام از این عقود در لایحه مزبور آمده است:

مواسطه: عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین سرمایه می‌دهد با قید این که طرف دیگر در قبال اجرت معین با رعایت غطبه و صلاح صاحب سرمایه در قالب عقود و توافقات مورد نظر با ثالث معامله انتفاعی یا غیرانتفاعی نماید. صاحب سرمایه توسط، عامل واسط و ثالث مجری نامیده می‌شود.

مقاسطه: عقدی است که به موجب آن یک طرف تمام یا بخشی از سرمایه را می‌دهد تا طرف دیگر فعالیتی اقتصادی کند و بهای سهم صاحب سرمایه در ماحصل فعالیت را در اقساط معین به وی پرداخت نماید. صاحب سرمایه را مقسط و عامل را قاسط و ماحصل را مقسطه گویند. مقاسطه سه نوع است: عادی و اجاره و مشارکت. سهم مقسط در مقاسطه اجاره شامل قیمت عین و بهای عین و در مقاسطه مشارکت قیمت عین و بهای بازدهی آن است.

مبادله: عقدی است که به موجب آن، طرفین تعهد می‌نمایند تا یک طرف (مبادل) مبلغ معینی از دارایی خود را (بدل) برای مدت معلوم به دیگری (متبادل) تملیک نموده و در مقابل طرف دیگر (متبادل) به همان مبلغ از دارایی خود را (مبدل) برای همان مدت به وی (مبادل) تملیک نماید.

مغارسه: عقدی است که بین صاحب یا صاحبان زمین و امثال آن با عامل یا عاملین در مقابل حصه مشاع معین (همانند آنچه که در مزارعه ذکر شده) از ثمره غرس واقع می‌شود و ثمره اعم است از خود درخت و امثال آن، میوه، برگ گل، سرگل، پوشال، دسته، ساقه، شهد، پیاز، ریشه و غیره.

ابزارهای مالی در بانکداری راستین

گواهی راستین

به منظور مشارکت سپرده‌گذاران در طرح‌های اقتصادی مجری در بخش‌های مختلف اقتصادی اعم از دولتی و خصوصی به بانکهای دولتی و خصوصی می‌توانند نسبت به انتشار گواهی راستین به میزان سرمایه مورد نیاز طرح‌های

مورد تایید اداره PLS بانک در چارچوب ضوابط بانکداری راستین اقدام کنند. هیچ مبلغی تحت عنوان و مفهوم علی الحساب در طول مدت اجرای طرح به سپرده گذاران (دارندگان گواهی راستین) پرداخت نمی شود.

گواهی های راستین همزمان با عقد قرارداد با سپرده گذار در یکی از محصولات مشارکت در سود و زیان راستین صادر می شود. دریافت سپرده و صدور گواهی راستین جهت تأمین مالی مورد نیاز طرح های مشارکت در سود و زیان راستین از لحاظ مبلغ سقف ندارد و بانک برای صدور گواهی های راستین نیاز به اخذ مجوز از وزارت اقتصاد و دارایی و بانک مرکزی و سازمان بورس و اوراق بهادار ندارد.

انواع گواهی های راستین، برگه های بهادار بانام یا بی نامی هستند که به موجب ضوابط بانکداری راستین به قیمت اسمی مشخص برای طول مدت اجرای طرح منتشر می شوند و در ازای دریافت سپرده به سپرده گذارانی که قصد مشارکت در اجرای طرح های مشارکت در سود و زیان را دارند واگذار می شود. دارندگان این گواهی ها به نسبت قیمت اسمی و مدت زمان سرمایه گذاری با رعایت الزامات مربوط به هر نوع از گواهی حسب مورد در سود و زیان حاصل از اجرای طرح مربوط یا دارایی طرح شریک و سهام خواهند بود.

گواهی راستین به منزله مستند طلب دارنده گواهی از مجری بوده و ارزش آن پس از پایان عملیات اجرایی طرح سرمایه گذاری مصوب اداره PLS بانک بر اساس دو عامل قیمت اسمی و مدت زمان سرمایه گذاری محاسبه و آثار مالی آن در طرح (اعم از تبدیل آن به سهام شرکت مجری) وفق ضوابط بانکداری راستین خواهد بود. ارزش محاسباتی هر گواهی راستین در پایان دوره مشارکت یا در مقطعی که پرداختی از سهم سپرده گذار صورت می گیرد مبتنی بر «سهم الشرکه زماندار» سپرده گذار است که از حاصلضرب مبلغ اسمی گواهی در مدت زمان بکارگیری منابع آن در مشارکت، نسبت به مجموع همین حاصلضرب برای تمام گواهی های صادره برای هر طرح خواهد بود. عمل تسهیم سود و زیان هر گواهی با احتساب مشابه آورده مجری با سپرده سپرده گذاران به عنوان سهم مجری از طرح (با ملاحظه مبلغ و مدت زمان مشارکت آورده مجری) وفق الزامات و ویژگی های مقرر برای هر نوع گواهی در ضوابط بانکداری راستین مبنای تسهیم در مالکیت طرح، شرکت مجری یا شرکت جدیدالتأسیس یا سود و زیان آن حسب مورد قرار می گیرد. بانک با در نظر گرفتن صرفه و صلاح سپرده گذار می تواند نسبت به فروش طرح قبل از پایان عملیات اجرایی و بهره برداری اقدام کند. این تمهید باید از قبل در قراردادهای بانک با سپرده گذار و مجری منظور و پیش بینی شده باشد.

چنانچه گواهی راستین از انواع گواهی های باشد که الزاماً باید به سهام شرکت مجری تبدیل شود، ارزش دارایی شرکت مجری باید قبل از عقد قرارداد ارزیابی و به عنوان آورده مجری در نظر گرفته شود. بانکها در پایان عملیات اجرایی و شروع دوره بهره برداری در آن دسته از گواهی های راستین که مستلزم تبدیل گواهی به سهام شرکت مجری هستند صاحبان گواهی ها را به صاحبان سهام در شرکت مجری یا شرکت جدیدالتأسیس تبدیل می کنند. نحوه تبدیل گواهی به سهام باید در قراردادهای بانک با مجری و سپرده گذار تصریح شود. نسبت بدهی و حقوق صاحبان سهام به دارایی در شرکت مجری هنگام تبدیل گواهی به سهام نباید بیشتر از مقدار همین نسبت هنگام انعقاد قرارداد باشد. در صورت افزایش نسبت بدهی و حقوق صاحبان سهام به دارایی در مقایسه با همین نسبت هنگام انعقاد قرارداد به میزان افزایش خالص بدهی ها و کیفیت دارایی ها، در محاسبات تسهیم مبلغ اسمی آورده مجری به همان میزان کاهش می یابد.

برای آن دسته از گواهی های راستین که وفق ضوابط بانکداری راستین مبین تحویل کالا در سررسید هستند دارنده این نوع گواهی در سررسید مالک کالای موضوع گواهی است مگر اینکه در قرارداد پرداخت وجه کالا قید شده باشد.

بانک می‌تواند حسب توافق اولیه با سپرده‌گذاران و مجری (اعم از تولیدکننده و خریدار) مبلغ فروش کالا را پس از فروش آن زیر نظر بانک در سررسید به دارندگان گواهی پرداخت کند.

در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین، دولت و مؤسسات تابعه همانند بخش خصوصی و بدون امتیاز ویژه می‌توانند به عنوان سپرده‌گذار و یا مجری در طرح‌های بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین مشارکت کنند. الزامات قانونی برای مشارکت دولت در این طرح‌ها اعم از درج موضوع در قانون بودجه سالیانه و سایر موارد قانونی و مجوزها همگی لازم‌الرعايه و مرجع دولتی متقاضی باید قبلاً تمامی اختیارات قانونی در این ارتباط را از مراجع ذیصلاح اخذ و به اداره PLS بانک ارائه کند. چنانچه طرح‌های دولتی از محل بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین تأمین مالی شوند و مجری دولت باشد و در طول مدت تعیین شده به اتمام نرسد و تأخیر در انجام تعهد داشته باشد، دولت ضمن تضمین پرداخت اصل منابع و منافع متعلقه از محل بودجه سال آینده سازمان یا ارگان یا وزارتخانه مربوط، پرداخت و خسارت تأخیر در انجام تعهد و همچنین خسارت تأخیر در تسویه کامل بدهی متعهد را تعهد می‌کند و تمامی وجوه مذکور را از محل حساب‌های دولتی مربوط نزد بانک مرکزی به حساب بانک عامل واریز می‌کند.

گواهی‌های راستین قابل خرید و فروش و انتقال بوده و سپرده‌گذاران می‌توانند گواهی راستین خود را بدون فسخ قرارداد مربوط معامله و حقوق خود را با ثبت عملیات معامله یا انتقال در بازار گواهی راستین بانک صلح نمایند. در این حالت رابطه حقوقی (جاعل و عامل) بین بانک و خریدار بعدی همچنان باقی خواهد ماند. گواهی‌های راستین موضوع عملیات بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین و زیرسیستم‌های مالی آن و اوراق مبادله راستین، اوراق بهادار محسوب می‌شوند و وفق ماده ۲۷ قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴/۹/۱ از ثبت معاف است.

بانک و مجری در همه طرح‌ها اعم از طرح خود همانند دیگر سپرده‌گذاران می‌توانند در بازار گواهی راستین، رأساً گواهی راستین بخرند یا گواهی خود را بفروشند. چنانچه بانک نسبت به خرید گواهی راستین بانک خود یا هر بانک دیگری اقدام نماید باید جزییات خرید گواهی‌ها را در وب‌سایت بازار گواهی راستین خود افشا کند و چنانچه مجری نسبت به خرید گواهی طرح خود اقدام کند باید جزییات آن را در وب‌سایت بازار گواهی راستین بانک صادر کننده و وب‌سایت شرکت خود افشا کند.

اوراق مبادله راستین (RSB)^{۴۱}

اوراق مبادله راستین اوراق بهادار دیجیتال است که بر اساس عقد مبادله بین مبادل و متبادل منعقد می‌گردد بطوریکه بدل و مبدل و زمان آنها هر دو به یک اندازه است. متبادل ناشر اوراق بوده و به میزان ارزش اسمی آن به مبادل بدهکار است و باید در سررسید (اول/بدل) به دارنده اوراق (مبادل) بپردازد. متبادل متعهد است تا به اندازه بدل و زمان آن (زمان بدل) مبدل را به همان میزان و زمان آن (زمان مبدل) (یا ترکیبی از زمان و مبلغ را اختیار کند که حاصلضرب زمان بدل در مبلغ بدل مساوی همین حاصلضرب برای زمان و مبلغ مبدل باشد)، در اختیار مبادل قرار دهد و در سررسید (دوم/مبدل) مبادل متعهد می‌شود تا مبدل را به متبادل پرداخت نماید.

در اوراق مبادله راستین مبادل و متبادل نباید در محاسبه مبلغ اسمی یا زمان بدل و مبدل از نرخ بهره استفاده کنند و الزاماً باید حاصلضرب اخیر همواره رعایت شود. زمان‌های بدل و مبدل و طول دوره فترت با توافق طرفین هنگام انعقاد

⁴¹ Rastin Swap Bond (RSB)

عقد مبادله تعیین می‌شود. پایان زمان بدل، سررسید بدل و پایان زمان مبدل، سررسید مبدل نامیده می‌شود. دوران فترت در اوراق مبادله راستین فاصله زمانی بین سررسید بدل تا آغاز زمان مبدل است. بدل می‌تواند هم پرداخت منابع و هم دریافت منابع باشد در این صورت مبدل باید به ترتیب دریافت منابع و پرداخت منابع متناسب با آن از یک پول واحد باشد. اوراق مبادله راستین می‌تواند بصورت ریالی و ارزی صادر شود. در هر حالت باید جنس بدل با جنس مبدل یکسان و از یک پول واحد باشند مگر اوراق مبادله راستین بانک مرکزی.

اوراق مبادله راستین در چهار نوع کلی اوراق مبادله راستین بانک مرکزی، اوراق مبادله راستین خزانه، اوراق مبادله راستین بانکی و اوراق مبادله راستین تجاری قابل صدور و انتشار است. بانک مرکزی، خزانه‌داریکل دولت، بانک‌ها و موسسات اعتباری که دارای ذخایر قانونی و احتیاطی نزد بانک مرکزی باشند طبق شرایط و ضوابط بانکداری راستین می‌توانند مبادرت به صدور و انتشار اوراق مبادله راستین نمایند. اشخاص حقوقی نظیر شهرداری‌ها، شرکت‌ها و موسسات خصوصی، سازمان‌ها و نهادهای عمومی اعم از دولتی و غیردولتی و موسسات غیردولتی و نظایر آن و همچنین اشخاص حقیقی می‌توانند از طریق بانک عامل با اخذ کارمزد از طرفین بالمناصفه اقدام به صدور، انتشار و فروش اوراق مبادله راستین تجاری نمایند.

دارنده اوراق مبادله راستین در سررسید بدل از حق دریافت مبدل (امتیاز مبدل) برخوردار می‌شود که می‌تواند در بازار گواهی راستین این حق را در هر زمان (قبل یا بعد سررسید) به دیگری منتقل کند یا بفروشد. خریداران و دارندگان اوراق مبادله راستین حق مداخله در امور صادرکننده اوراق را ندارند.

اوراق مبادله راستین به شرح ذیل قابلیت صدور، خرید و فروش و انتقال دارند:

- ۱- اوراق مبادله راستین بانک مرکزی که توسط بانک مرکزی منتشر می‌شود قابل عرضه به دولت و بانکها و موسسات اعتباری تحت نظارت بانک مرکزی که دارای ذخایر قانونی و احتیاطی نزد آن بانک می‌باشند است.
- ۲- اوراق مبادله راستین خزانه توسط خزانه‌داریکل دولت منتشر و قابل عرضه به بانک مرکزی است.
- ۳- اوراق مبادله راستین بانکی توسط بانکهای تجاری و تخصصی و توسعه‌ای و مؤسسات اعتباری که تحت نظارت بانک مرکزی بوده و دارای ذخایر قانونی و احتیاطی نزد آن بانک می‌باشند، انتشار می‌یابد. خریداران این اوراق سایر بانکها و موسسات اعتباری و یا بانک مرکزی و خزانه‌داریکل می‌باشند.
- ۴- اوراق مبادله راستین تجاری که توسط بانک عامل و به درخواست اشخاص حقیقی و حقوقی مذکور در فوق منتشر می‌شوند قابلیت عرضه به عموم را دارد. بانکها و موسسات اعتباری می‌توانند در مقام درخواست کننده نسبت به صدور و انتشار اوراق مبادله راستین عام برای عرضه به عموم اقدام نمایند.

صدور اوراق مبادله راستین و خرید و فروش و معامله آن، عمل تجاری محسوب نمی‌شود. اشخاص حقیقی و حقوقی در صورتی می‌توانند از بانک عامل تقاضای صدور اوراق مبادله راستین نمایند که پس از بررسی‌های بانک وفق ضوابط بانکداری راستین صلاحیت انجام معامله را داشته و مالیات سالهای قبل خود را تماماً پرداخت نموده باشند. چنانچه بانک عامل اقدام به انتشار اوراق مبادله تجاری راستین برای اشخاص حقیقی یا حقوقی نماید ملزم است تا نسبت به اخذ وثایق و تضمینات کافی حسن اجرای تعهدات اطراف قراردادهای اوراق مبادله صادره را فراهم نماید.

ناشر اوراق مبادله راستین نسبت به ایجاد بازار اولیه و ثانویه خرید و فروش و انتقال اوراق مبادله راستین در وبسایت اینترنتی خود اقدام می‌نماید. ویژگی‌های فنی و مالی این بازار مطابق با بازار گواهی راستین و سامانه تسویه

اوراق بدون کاغذ غیررئوی (NSSSS) می‌باشد. قیمت اوراق مبادله راستین در بازار ثانویه بر اساس قیمت رقابتی و بازار است و بانک مرکزی از طریق سامانه تسویه اوراق بدون کاغذ غیررئوی (NSSSS) بر عملیات بازارهای اولیه و ثانویه معاملات اوراق مبادله راستین نظارت خواهد داشت.

بانک مرکزی با خرید و فروش این اوراق از طریق «عملیات بازار باز» می‌تواند اقدام به اجرای سیاست پولی نماید. دولت باید ترتیبات لازم برای مدیریت مالی منابع خود را به نحوی اتخاذ نماید تا کسری بودجه خود را از طریق انتشار اوراق مبادله راستین خزانة تامین کند. بانک‌ها و موسسات اعتباری می‌توانند برای مدیریت منابع مالی خود اقدام به خرید و فروش اوراق مبادله راستین نمایند. بانک می‌تواند خود در مقام مبادل یا متبادل مبادرت به انعقاد عقد مبادله نماید. اشخاص متقاضی انتشار اوراق مبادله راستین از بانک متعهد می‌شوند که در سررسید بدل مبلغ دریافتی را مسترد و مبلغ مبدل را نزد بانک برای مدت مقرر در اختیار بانک قرار دهند. در صورت عدم ایفای تعهد طرفین بانک می‌تواند در سررسید اول از طریق تضمینات و وثائق مأخوذه نسبت به وصول مبلغ بدل بعلاوه مبدل اقدام و پس از زمان مبدل مبلغ مبدل را به متبادل بازگرداند. اوراق مبادله راستین می‌تواند به عنوان وثیقه یا تضمین مورد استفاده قرار گیرد.

زیرساخت اداری، سازمانی و تشکیلاتی بانکداری راستین

ساختار و تشکیلات بانکداری مشارکت در سود و زیان نیز با توجه به تعاریف فوق در قالب «کمیته راهبردی بانکداری مشارکت در سود و زیان PLS»، «گروه کارشناسی تفسیر و بازنگری مقررات و فرآیندهای بانکداری مشارکت در سود و زیان» و «اداره PLS» با «واحد حقوقی» و «واحد ارزیابی طرحها» و «واحد ممیزی (محاسبات)» و «واحد مدیریت مهندسی مالی» و «واحد امین» و «شعبه مشارکت در سود و زیان PLS» با «دایره اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات مشاوره» و «دایره صندوق» تعریف شده است.

خلاصه و نتیجه‌گیری

در طرح مشارکت در سود و زیان (PLS) صرفنظر از اینکه بانک دولتی و یا خصوصی باشد اساس تعیین نرخ بهره تسهیلات بانکی بر مبنای نرخ بازدهی بخش حقیقی اقتصاد می‌باشد و بانک بعنوان واسطه و جوه در دریافت حق‌العمر و در مقام وکیل و یا عامل سپرده‌گذار کارمزد متعلقه را دریافت و تمامی بازدهی ناشی از امور سرمایه‌گذاری چه به صورت سود و یا زیان به صاحبان منابع پولی یعنی سپرده‌گذار و مجری منتقل می‌شود. از طرفی بر این اساس بانکهای عامل بر اساس عقود مشارکتی می‌توانند سپرده‌های سرمایه‌گذاری را بر اساس وکالت عام و یا خاص بصورت مشاع و براساس تشخیص سپرده‌گذار (در محصولات اول یا دوم) و یا تشخیص خود (در محصول نوع سوم) در طرح و یا طرح‌های پایان‌پذیر و یا پایان‌ناپذیر مورد نظر سرمایه‌گذاری نموده و بازدهی حاصل از سرمایه‌گذاری را بین سپرده‌گذاران تقسیم نمایند. در این رابطه بانک در اجرای وظیفه واسطه‌گری مالی خود منافع حاصل از سرمایه‌گذاری را پس از کسر حق‌العمر در قالب وکالت و یا عاملیت به صاحبان منابع پولی یعنی سپرده‌گذاران انتقال می‌دهد.

مجری نیز با مراجعه به شعب طرح مشارکت در سود و زیان پیشنهاد مشارکت در اجرای طرح را به بانک ارائه می‌نماید. شرایط و مقررات مشارکت از طریق پورتال اطلاع‌رسانی بازار ثانویه گواهی‌های مشارکت و گواهی‌های پذیره یا باجه اطلاع‌رسانی در شعب مجری طرح مشارکت در سود و زیان، به اطلاع مشتری رسانیده و وجه مربوطه به ارائه

پیشنهاد (مطابق دستورالعمل مربوطه) از مشتری اخذ و اطلاعات مربوط به طرح پیشنهادی شامل طرح نامه، توجیه اقتصادی، فنی و مالی طرح و ... و سایر اطلاعات مربوطه از مجری اخذ می‌گردد.

بانک پس از ارزیابی پیشنهادیه مجری آن را به سپرده‌گذاران معرفی می‌نماید. سپرده‌گذار با ابراز تمایل در مشارکت در هر کدام از پروژه‌های پیشنهادی با خرید گواهی‌های مشارکت یا پذیره اقدام به سپرده‌گذاری برای مشارکت در آن پروژه می‌نماید.

در این طرح امین واحدی است که امور نظارتی فرآیند مشارکت در سود و زیان PLS را به نمایندگی از طرف بانک در خصوص حسن اجرای طرح، کنترل عملیات اجرایی در مقایسه با برنامه‌های اعلام شده، نحوه تخصیص منابع و چگونگی مصرف بهینه آنها،... با استفاده از شاخصهای کلیدی و رسیدگی به صورتهای مالی را به عهده دارد.

در بانکداری مشارکت در سود و زیان ابزارها و ابداعات مالی بدیعی نظیر گواهی مشارکت برای طرح‌های پایان‌پذیر و گواهی پذیره برای طرح‌های پایان‌ناپذیر استفاده خواهد شد و بازار ثانویه معاملات گواهی‌ها و طراحی سبد گواهی مشارکت، در فعال نمودن و افزایش کارایی بازارهای پولی و مالی حرکت و تحولات مهمی ایجاد خواهد کرد. کلیه عملیات بر اساس دستورالعملهای تدوین شده صورت خواهد گرفت. ساختار و تشکیلات بانکداری مشارکت در سود و زیان PLS نیز با توجه به تعاریف فوق در قالب کمیته‌ها و واحدها و ادارات لازم تحلیل و سازماندهی شده‌اند.

در ابتدا می‌توان برای آزمایش این شیوه بانکداری با تاسیس یک شرکت درون بانک ملی اقدام به تشکیل نهادی برای این نوع بانکداری نمود و یا می‌توان با تعریف و تاسیس یک شعبه جدید بانکداری مشارکت در سود و زیان را آغاز نمود. در حالت اول فعالیتهای بانکداری مشارکت در سود و زیان موازی با سایر فعالیت‌های شعبه متعارف صورت خواهد گرفت ولی کلیه عملیات مالی و حسابداری و سازمانی و تشکیلات از لحاظ حقوقی مجزا و تابع نهاد مالی جدید تأسیس شده خواهد بود.

منابع

- بیدآباد، بیژن و محمود الهیاری فرد، مدیریت دارائی و بدهی (ALM) در بانکداری اسلامی. <http://www.bidabad.ir/doc/alm-farsi.pdf>
- بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد، آذرنگ امیراستوار، سعید عبداللهی، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرز، پیشنویس لایحه قانونی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱. <http://www.bidabad.ir/doc/rastin-banking-bill.pdf>
- بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد، آذرنگ امیراستوار، سعید عبداللهی، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرز، پیشنویس آئین‌نامه اجرائی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱. <http://www.bidabad.ir/doc/rastin-banking-regulation.pdf>
- بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی، تحلیل فقهی - اقتصادی ربا در وامهای مصرفی و سرمایه‌گذاری و کاستیهای فقه متداول در کشف احکام شارع. ارائه شده به همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی، پژوهشکده اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲. <http://www.bidabad.ir/doc/reba-fa.pdf>
- بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی، شرکت سهامی بانک غیرربوی و بازبینی ماهیت ربوی و غیرربوی عملیات بانکی متداول. مجموعه مقالات سومین همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی «نظریه اقتصاد اسلامی و عملکرد اقتصاد ایران»،

<http://www.bidabad.ir/doc/sherkat-sahami-bank.pdf>

- Bahrain Monetary Agency Issues New Islamic Banking Regulations, Vol. XLV No 5, 4 February 2002.
- Bidabad, Bijan and Mahmoud Allahyarifard, "Implementing IT to fulfill the profit and loss sharing mechanism", Islamic Finance News (IFN) Journals, Vol. 3, Issue 3, 6th February 2006.
<http://www.bidabad.ir/doc/summary-pls-it-1.html>
- Bidabad, Bijan and Mahmoud Allahyarifard, "IT role in fulfillment of profit and loss sharing", Proceeding of The 3rd International Islamic Banking and Finance Conference, Monash University, Kuala Lumpur, Malaysia, 16th and 17th November 2005.
<http://www.bidabad.ir/doc/english-pls-5.pdf>
- Bidabad, Bijan, Economic-juristic analysis of usury in consumption and investment loans and contemporary jurisprudence shortages in exploring legislator commandments. Proceeding of the 2nd International Islamic Banking Conference. Monash University of Malaysia. 9-10 September 2004. Reprinted in: National Interest, Journal of the Center for Strategic Research, Vol. 2, No. 1, winter 2006, pp. 72-90. Tehran, Iran.
<http://www.bidabad.ir/doc/reba-en.pdf>
- Bidabad, Bijan, Non-Usury Bank Corporation (NUBankCo), The Solution to Islamic banking, Proceeding of the 3rd International Islamic Banking and Finance Conference, Monash University, KL, Malaysia, 16-17 November, 2005.
<http://www.bidabad.ir/doc/NUBankCo-en.pdf>
- Bidabad, Bijan, Mahmoud Allahyarifard, Assets and Liabilities Management in Islamic Banking. Paper prepared to be presented at the 3rd International Conference on Islamic banking and Finance, Karachi, Pakistan, 24 -25 March, 2008.
<http://www.bidabad.ir/doc/alm-english.pdf>
- Rammal, H. G. (2003) 'Mudaraba in Islamic finance: Principles and application', Business Journal For Entrepreneurs, Vol.4, pp.105-112.
<http://www.westga.edu/~bquest/2004/musharaka.htm>
- Hussain Gulzar Rammal and Ralf Zurbruegg, "Awareness of Islamic banking products among Muslims: The case of Australia", *Journal of Financial Services Marketing* (2007) 12, 65-74, doi:10.1057/palgrave.fsm.4760060,
<http://www.palgrave-journals.com/fsm/journal/v12/n1/full/4760060a.html#bib24>
- Humayon A. Dar and John R. Presley (2000), "Lack of Profit Loss Sharing in Islamic Banking: Management and Control Imbalances", Loughborough University, Department of Economics, Economic Research Paper No. 00/24,
<http://www.lut.ac.uk/departments/ec/Reasearchpapers/2000/00-24/erp00-24.pdf>
- Chong, B.S., Liu, M.H, 2007, "Islamic Banking: Interest-Free or Interest -Based",
<http://www.efmaefm.org/0EFMAMEETINGS/EFMA%20ANNUAL%20MEETINGS/2007-Vienna/Papers/0019.pdf>
- Khan, M.S., 1986. Islamic interest-free banking. IMF Staff Papers 33, 1-27
- World Bank, 2006. Country brief report: Malaysia.
<http://siteresources.worldbank.org/INTEAPHALFYEARLYUPDATE/Resources/550192-1143237132157/malaysia-March06.pdf>

**Operational Mechanism of Rastin Profit and Loss Sharing (PLS) Banking
Financial innovations of Mosharekeh (Partnership) Certificate and Pazireh (Subscribed)
Certificate with international financial efficiency**

Bijan Bidabad ⁴²

Mahmoud Allahyarifard⁴³

Keywords: PLS, Riba, Financial management, Islamic banking, Rastin Banking
JEL :L86 ,L87 ,G21 ,G24

Abstract

Despite of the interest of bankers for using Profit and Loss Sharing (PLS) banking for the last decades, it has not been prevailed yet executively. The existence of different definitions of Riba (Usury), absence of appropriate operational, supervisory and managing mechanism on PLS are some reasons that haven't allowed this kind of banking to be practiced yet. Here, we are going to introduce a practical method for Profit and Loss Sharing (PLS) banking to overcome these problems. In this bank, the basis of determination of interest rate of loans is real economy sector return. The bank operates as a intermediary who gets commission and collects saving resources and as an attorney or legal representative of depositor allocate them to investment projects and supervises the detailed operation of contractor. The yields of investment will transfer to resources owners who are depositors whatever profit or losses.

In this method, a trustee agent (Amin) is a unit who supervise the contractor operations on behalf of bank for being honesty in carrying out the project, controlling on executive operations along announced programs, resources allocation manner, and auditing financial statements.

PLS banking will use new financial instruments and innovations such as Mosharekeh (Partnership) certificates for projects with specific ends and Pazireh (Subscribed) certificates for endless (productive) projects. Establishing of secondary exchange market for transaction of certificates, and various insurance services will play important roles for activating and increasing the efficiency of newly established virtual markets.

All of activities in this method will be done on the basis of compiled instructions. The framework and the organization of PLS banking is organized has been analyzed in forms of required committees, units and departments tailored for the above definitions.

---

⁴²- Professor of economics, Tehran, Iran. <http://www.bidabad.ir/> Bijan@bidabad.ir

Tel: +98.21.88360810 Fax: +98.21.88360811

⁴³-Senior economic expert of R&D Dept., Bank Melli Iran ,Office: +98.21.88916343, Fax: 98.21.88905436, .
<http://www.Allahyarifard.ir/> m_allahyarifard@bmi.ir